

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ АДВОКАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОТОЧНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ШАДРІН Олександр Сергійович - адвокат

<https://orcid.org/0009-0001-6497-3149>

УДК: 342.95 (477)

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2026.1.37>

У статті наголошено, що недопущення корупційних практик в адвокатській діяльності в умовах воєнного стану є особливо актуальним, адже у період даного правового режиму системні порушення прав людини позначаються на забезпеченні національної безпеки держави, а правоохоронні органи набувають додаткових повноважень, спрямованих на оптимізацію виконання службово-бойових завдань, які дещо ускладнюють професійну діяльність адвокатів. Водночас загострюються корупційні ризики у питаннях захисту прав громадян в контексті мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також відповідному отриманні передбачених законодавством прав адвокатів, унеможливленні тиску на них, що унеможлиблює ефективний захист клієнтів.

Зазначено, що суспільне значення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану суттєво підвищується з огляду на посилення регулюючого впливу держави, необхідність своєчасного моніторингу можливих порушень прав людини під час реалізації процесів, пов'язаних з забезпеченням національної безпеки. Водночас зростають і поглиблюються виклики, пов'язані з особистою безпекою адвокатів в умовах воєнного стану, порушенням нормального функціонування підприємств, установ та організацій. Ці виклики часто породжують потребу в пришвидшенні процесу отримання інформації, що спричиняє відповідні корупційні ризики.

Щодо перспектив розвитку антикорупційної діяльності у сфері адвокатури в умовах воєнного стану, то акцентовано увагу на важ-

ливості у цьому контексті співпраці органів адвокатського самоврядування та окремих адвокатів з академічною спільнотою, проведення спільних наукових досліджень, наукових заходів, у тому числі із залученням зарубіжних колег. Вказано на необхідність перегляду гарантій адвокатської діяльності, передбачених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», з метою гарантування її безперервності та незалежності, у тому числі в контексті недопущення обмежень на отримання інформації, будь-якого тиску правоохоронних органів, у тому числі в контексті мобілізації адвокатів.

Ключові слова: науковий напрям, протидія корупції, адвокатська діяльність, наукова освіта, органи адвокатського самоврядування, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми

Аналіз міжнародно-правових норм, національно-правових норм, судової практики та звітів міжнародних організацій показав, що навіть за умов воєнного стану держави зобов'язані поважати основні права людини та забезпечувати функціонування правової системи. Це означає, що обмеження прав і свобод за умов воєнного стану повинні бути законними, необхідними та пропорційними загрозі. Незалежна судова система, ефективне управління та прозорість державних інституцій є ключовими елементами забезпечення верховенства права в умовах воєнного стану. Чіткі правові норми гарантують передбачуваність та стабільність правового

середовища, незалежна судова система захищає права людини та перевіряє законність дій уряду, ефективно публічне управління забезпечує виконання правових норм та підтримання правопорядку, а прозорість державних інституцій підвищує довіру громадянськості та запобігає зловживанню владою. Зміцнення судової системи, підтримка роботи правозахисних організацій та підвищення правової обізнаності є вирішальними кроками для забезпечення дотримання прав людини у воєнний час [1].

Адвокатура України в умовах воєнного стану продемонструвала як внутрішню консолідацію, так і зовнішню здатність діяти пліч-о-пліч з інститутами громадянського суспільства та органами державної влади для досягнення спільного завдання протидії збройній агресії проти України. Водночас захист прав і свобод людини залишається першочерговим завданням адвокатури, а принципи її організації мають бути дотримані як умова належного здійснення діяльності адвокатури, забезпечення незалежності, автономності та професіоналізму цього унікального правозахисного інституту. Незважаючи на загрози та виклики, з якими стикаються українські адвокати через війну, вони докладають усіх своїх сил та залучають усі можливі ресурси (фізичні, інтелектуальні, фінансові, комунікаційні) для забезпечення сталого функціонування правосуддя в державі, запобігання порушенням прав людини на справедливий суд та належну правову допомогу. Адвокатура в Україні розвиває свій потенціал та відкриває нові горизонти для юридичної практики [2, с. 154].

Так, недопущення корупційних практик в адвокатській діяльності в умовах воєнного стану є особливо актуальним, адже у період даного правового режиму системні порушення прав людини позначаються на забезпеченні національної безпеки держави, а правоохоронні органи набувають додаткових повноважень, спрямованих на оптимізацію виконання службово-бойових завдань, які дещо ускладнюють професійну діяльність адвокатів. Водночас загострюються корупційні ризики у питаннях захисту прав громадян в контексті мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також відповідному

дотриманні передбачених законодавством прав адвокатів, унеможливленні тиску на них, що унеможливорює ефективний захист клієнтів.

Стан дослідження теми

Широке коло фундаментальних проблем запобігання і протидії корупції в Україні, у тому числі в сфері адвокатської діяльності, вивчали Н. Бакаянова, І. Дрок, К. Зуєнко, Т. Кобзева, В. Костюк, М. Лисак, Р. Луцький, О. Музичук, Л. Остапенко, Є. Синельников, О. Хотинська-Нор, А. Шандрук та інші дослідники. Проте поза увагою вітчизняних науковців залишалося питання корупції у сфері адвокатури в умовах воєнного стану, осмислення поточного стану і перспектив розвитку антикорупційної діяльності.

Мета і завдання дослідження

Мета статті зводиться до того, щоб дослідити питання корупції у сфері адвокатури в умовах воєнного стану, розглянути поточний стан і перспективи розвитку антикорупційної діяльності. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити, впливом яких факторів обумовлене підвищене суспільне значення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану; проаналізувати проблеми адвокатської діяльності в умовах воєнного стану, які призводять до корупційних ризиків; визначити перспективи розвитку антикорупційної діяльності у сфері адвокатури в умовах воєнного стану.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором вперше було узагальнено актуальні проблеми адвокатської діяльності в умовах воєнного стану, які призводять до корупційних ризиків, а також запропоновано перспективи розвитку антикорупційної діяльності задля їх вирішення.

Виклад основного матеріалу

Бойові дії на території України, з одного боку, перешкоджають впровадженню певних ефективних механізмів боротьби з корупцією, а з іншого боку, акумулюють зусилля громади в цій сфері. Це відбувається на фоні традиційно поблажливого ставлення до корупції в українській владі та суспіль-

стві. Перенесення традицій радянського суспільства на період незалежності України тривало десятиліттями. Усвідомлення громадою європейської приналежності та розвиток антикорупційного мислення допоможуть подолати існуючі проблеми. На даній проблемі позначається існування лазівок у законодавстві, що дозволяють неоднозначно тлумачити акти, пов'язані з корупцією. Саме тому однією з вимог міжнародних партнерів є перегляд нормативно-правової бази антикорупційного законодавства, яка змінюється та вдосконалюється [3, с. 26].

Варто зважати і на особливості застосування процесуального права в контексті воєнних дій: продовження процесуальних строків внаслідок запровадження воєнного стану на всій території України та оцінка ступеня тяжкості порушення таких строків; перенесення судового засідання у зв'язку з оголошенням повітряної тривоги (переважна більшість приміщень суду не обладнані укриттями, в яких суд може продовжувати слухання під час повітряної тривоги. Судові засідання перериваються під час повітряної тривоги, сторони в таких випадках зазвичай залишають приміщення суду, і суд змушений відкласти розгляд справи); зупинення провадження у зв'язку з тим, що учасник справи є військовослужбовцем Збройних Сил України (якщо учасник справи перебуває у складі Збройних Сил України під час воєнного стану); можливість розгляду касаційної скарги за відсутності представника сторони - адвоката, який перебуває за межами України в період дії воєнного стану в Україні [4].

Водночас окремі судді відзначають, що «роль адвокатів у військових кримінальних справах дуже важлива в мирний час, а під час війни ця роль збільшується в рази. У справах про військові злочини потрібна не лише юридична компетенція, а й глибоке розуміння контексту бойових дій, структури військового управління, специфіки наказів, операційного ризику, військової логістики. Адвокат стає не просто процесуальним представником, а фігурою, що захищає людину в середовищі підвищеної вразливості. Це вимагає фаховості, спеціальних знань і більшої взаємодії з експертами, військови-

ми, а також розуміння міжнародного права та практики його застосування» [5].

Так, суспільне значення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану суттєво підвищується з огляду на посилення регулюючого впливу держави, необхідність своєчасного моніторингу можливих порушень прав людини під час реалізації процесів, дотичних до забезпечення національної безпеки. Водночас зростають і поглиблюються виклики, пов'язані з особистою безпекою адвокатів в умовах воєнного стану, порушенням нормального функціонування підприємств, установ та організацій під час сигналу «Повітряна тривога!», відсутністю електро- та теплопостачання тощо. Ці виклики часто породжують потребу в пришвидшенні процесу отримання інформації, що спричиняє відповідні корупційні ризики.

Відповідно до публікації Національної асоціації адвокатів України «воєнний стан створює нові виклики для адвокатури: порушення професійних прав стали систематичними, причому найпоширенішими формами тиску є мобілізація адвокатів під час виконання ними своїх професійних обов'язків та їхнє переслідування як обвинувачених у справах, де вони виступали в ролі захисника. Дуже поширеною формою тиску, яку правоохоронні органи чинять на адвокатів-чоловіків, є мобілізація. Хоча система правосуддя передбачає відстрочку (коли військовозобов'язана особа звільняється від мобілізації на певний період часу, щоб вона могла продовжувати працювати на підприємстві чи в установі, що має важливе значення для держави), цей інститут поширюється лише на суддів та прокурорів. Адвокати не захищені від зловживань» [6].

Так, у сфері організації мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні наявні системні проблеми, які позначаються на існуванні відповідних корупційних ризиків для адвокатів, а також сприяють потенційно можливому тиску на адвокатів, унеможливають надання повною мірою останніми правничої допомоги клієнту.

Як зазначають Л. Остапенко та А. Шандрук, «в умовах воєнного стану доступ до інформації може бути обмеженим з метою захисту інтересів національної безпеки та

територіальної цілісності. Тому адвокатам необхідно не лише посилатися на потребу отримання інформації для реалізації його професійних обов'язків, але й підтвердити за допомогою копії ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, що така інформація потрібна йому для захисту конкретного клієнта у певній справі та належно обґрунтувати необхідність отримання такої інформації. Водночас адвокатам для захисту прав та інтересів клієнта рекомендовано раціонально і точно готувати та обґрунтовувати адвокатські запити, чітко формулювати запитання та дотримуватися вимог щодо оформлення запитів з метою отримання належної на них відповіді» [7, с. 179]. При цьому в умовах воєнного стану виникають певні складнощі з отриманням інформації від органів публічної влади, що пов'язані з тим, що посадові особи таких органів можуть аргументувати неможливість надання відомостей потребою у забезпеченні національної безпеки держави. Водночас Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» будь-яких обмежень щодо отримання адвокатом відповідних відомостей не встановлено.

У контексті перспектив розвитку антикорупційної діяльності у сфері адвокатури в умовах воєнного стану, то важливою у цьому контексті є співпраця органів адвокатського самоврядування та окремих адвокатів з академічною спільнотою, проведення спільних наукових досліджень, наукових заходів, у тому числі із залученням зарубіжних колег. Слід звернути увагу на важливість сприяння міцнішим інституційним партнерствам, розширення ініціатив щодо відкритих даних та сприяння справедливій глобальній дослідницькій співпраці, особливо між регіонами, що розвиваються. Політикам та академічним спільнотам рекомендується надавати пріоритет адвокатури на основі даних, транснаціональному навчанню та спільним платформам, що сприяють інклюзивним та прозорим політичним інноваціям. Майбутні дослідження також повинні з'ясувати, як новітні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та аналітика великих даних, можуть бути використані для підвищення

добросовісності та підзвітності в системах управління. Зрештою, просування антикорупційної адвокатури шляхом сталої академічної співпраці та технологічних інновацій є ключовим для реалізації прагнень Цілі сталого розвитку 16 «Мир, справедливість та сильні інститути», що залежить не лише від нормативно-правового забезпечення, але й від постійного навчання, міжсекторальної взаємодії та глобального обміну знаннями та передовим досвідом [8, с. 267].

У контексті вдосконалення функціонування адвокатури в Україні Т.А. Кобзєва і К.Є. Зуєнко пропонують: «удосконалити механізми адвокатського самоврядування, забезпечивши реальні гарантії незалежності адвокатської діяльності, зокрема від неправомірного втручання з боку державних органів; підвищити вимоги до юридичної освіти та професійної підготовки адвокатів шляхом інтеграції європейських підходів, зокрема німецької моделі фахової підготовки та етичної відповідальності; розширити міжнародну співпрацю через академічні, професійні та обмінні програми між українськими та європейськими юридичними інституціями; запровадити регулярний моніторинг відповідності адвокатської діяльності європейським стандартам із залученням незалежних експертів» [9, с. 336].

Також у контексті перспектив розвитку антикорупційної діяльності у сфері адвокатури в умовах воєнного стану слід вказати на необхідність перегляду гарантій адвокатської діяльності, передбачених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», з метою гарантування її безперервності та незалежності, у тому числі в контексті недопущення обмежень на отримання інформації, будь-якого тиску правоохоронних органів, у тому числі в контексті мобілізації адвокатів.

Висновки

Таким чином, недопущення корупційних практик в адвокатській діяльності в умовах воєнного стану є особливо актуальним, адже у період даного правового режиму системні порушення прав людини позначаються на забезпеченні національної безпеки держави, а правоохоронні органи

набувають додаткових повноважень, спрямованих на оптимізацію виконання службово-бойових завдань, які дещо ускладнюють професійну діяльність адвокатів. Водночас загострюються корупційні ризики у питаннях захисту прав громадян в контексті мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також відповідному дотриманні передбачених законодавством прав адвокатів, унеможливленні тиску на них, що унеможливорює ефективний захист клієнтів.

Зазначено, що суспільне значення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану суттєво підвищується з огляду на посилення регулюючого впливу держави, необхідність своєчасного моніторингу можливих порушень прав людини під час реалізації процесів, дотичних до забезпечення національної безпеки. Водночас зростають і поглиблюються виклики, пов'язані з особистою безпекою адвокатів в умовах воєнного стану, порушенням нормального функціонування підприємств, установ та організацій під час сигналу «Повітряна тривога!», відсутністю електро- та тепlopостачання тощо. Ці виклики часто породжують потребу в пришвидшенні процесу отримання інформації, що спричиняє відповідні корупційні ризики.

Встановлено, що у сфері організації мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні наявні системні проблеми, які позначаються на існуванні відповідних корупційних ризиків для адвокатів, а також сприяють потенційно можливому тиску на адвокатів, унеможливають надання повною мірою останніми правничої допомоги клієнту.

Щодо перспектив розвитку антикорупційної діяльності у сфері адвокатури в умовах воєнного стану, то акцентовано увагу на важливості у цьому контексті співпраці органів адвокатського самоврядування та окремих адвокатів з академічною спільнотою, проведення спільних наукових досліджень, наукових заходів, у тому числі із залученням зарубіжних колег. Вказано на необхідність перегляду гарантій адвокатської діяльності, передбачених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», з метою гарантування її безперервності та незалежності, у тому числі в контексті недопущення обмежень на отримання інформації, будь-

якого тиску правоохоронних органів, у тому числі в контексті мобілізації адвокатів.

Література

1. Kelbia S., Lutskiy R., Skomorovskyi V., Polishchuk O., Lysak M. Ensuring the Rule of Law under Martial Law: A Comparative Study of Constitutional Mechanisms. *Rivista interdisciplinare sul diritto delle amministrazioni pubbliche*. 2025. No. 3. URL: <https://ceridap.eu/ensuring-the-rule-of-law-under-martial-law-a-comparative-study-of-constitutional-mechanisms/?lng=en>.
2. Khotynska-Nor O., Bakaianova N. Transformation of Bar in Wartime in Ukraine: on the Way to Sustainable Development of Justice (On the Example of the Odesa Region). *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. No. 3 (15). Pp. 146-154.
3. Kostiuk V., Drok I. Effectiveness of international legal instruments to combat corruption. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. No. 29 (2). Pp. 18-31.
4. Synelnykov Ye. The Administration of Justice Under Martial Law // The Supreme Court. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/The_Administration_of_Justice_Under_Martial_Law_2025.pdf.
5. Роль адвоката дуже важлива в мирний час, а під час війни вона збільшується в рази – суддя ВП ВС // Судова влада України: сайт. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1933277/>.
6. Pressure due to mobilization and criminal cases: who will protect advocates? // Ukrainian National Bar Association: сайт. URL: <https://en.unba.org.ua/activity/news/10737-pressure-due-to-mobilization-and-criminal-cases-who-will-protect-advocates.html>.
7. Остапенко Л., Шандрюк А. Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. № 2 (38). С. 176-182.
8. Yuliansyah R. A., Rachman B. A. Anti-Corruption Advocacy in Building Inclusive and Accountable Institutions (SDG 16): A Global Bibliometric Analysis. *Public Policy Journal*. 2025. No. 6 (3). Pp. 252-270.

9. Кобзєва Т.А., Зуєнко К.Є. Адвокатура в контексті євроінтеграції України: відповідність стандартам ЄС. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3(4). С. 330-337.

CORRUPTION IN THE LEGAL PROFESSION UNDER MARTIAL LAW: CURRENT STATUS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ANTI-CORRUPTION ACTIVITIES

The article emphasizes that preventing corruption practices in advocacy under martial law is particularly relevant, because during this legal regime, systemic violations of human rights affect the national security of the state, and law enforcement agencies acquire additional powers aimed at optimizing the performance of service and combat tasks, which somewhat complicate the professional activities of lawyers. At the same time, corruption risks are exacerbated in the issues of protecting the rights of citizens in the context of mobilization training and mobilization, as well as in the appropriate observance of the rights of lawyers stipulated by law, in the impossibility of pressure on them, which makes it impossible to effectively protect clients.

It is noted that the social significance of advocacy under martial law is significantly increased due to the strengthening of the

regulatory influence of the state, the need for timely monitoring of possible violations of human rights during the implementation of processes related to ensuring national security. At the same time, the challenges associated with the personal safety of lawyers under martial law, disruption of the normal functioning of enterprises, institutions and organizations are growing and deepening. These challenges often create a need to accelerate the process of obtaining information, which causes corresponding corruption risks.

Regarding the prospects for the development of anti-corruption activities in the field of advocacy under martial law, attention is focused on the importance in this context of cooperation between the bodies of self-government of the bar and individual lawyers with the academic community, conducting joint scientific research, scientific events, including with the involvement of foreign colleagues. The need to review the guarantees of advocacy provided for in the Law of Ukraine "On the Bar and Advocacy" is indicated in order to guarantee its continuity and independence, including in the context of preventing restrictions on obtaining information, any pressure from law enforcement agencies, including in the context of mobilizing lawyers.

Key words: corruption, advocacy, martial law conditions, social significance, development prospects, anti-corruption activities, mobilization, obtaining information.